BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO

ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

w świetle

prasy i literatury ekonomicznej zagranicą

WARSZAWA

ROK III. 31 SIERPNIA 1948 NR 15/16

BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO
SEKRETARIAT GENERALNY
Wydział Ekonomiczny

Warszawa, dnia 31.VIII.1948 r.

ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

w świetle prasy i literatury ekonomicznej zagranicą

Nr.15/16

Rok.III

S p i s r z e c z y:

L. BERRI

ROLA GOSPODARCZA SPECJALIZACJI W PRZEMYSLE SOCJALISTYCZNYM

("Woprosy ekonomiki", 1948, maj, Nr.3)

W ustrojach społeczno-gospodarczych o charakterze antagonistycznie klasowym społeczny podział pracy staje się narzędziem wyzysku mas pracujących i ich ujarzmienia. W społeczeństwie kapitalistycznym rozwinęły się na wielką skalę wszelkie typy podziału pracy, opierające się o stosunki klasowe panowania i poddaństwa, o ucisk narodowościowy i ucisk kobiet; w społeczeństwie tym rozwinęły się do najwyższego stopnia przeciwieństwa między miastem, a wsią, między pracą umysłową a fizyczną. Podział pracy przybrał formy wynaturzone, prowadzące do ciasnej specjalizacji i ograniczenia widnokręgu zawodowców, pozbawiając pracę robotnika jej treści intelektualnej. Podział pracy w ustroju kapitalistycznym ma charakter ujarzmiający pracownika.

Zwycięstwo socjalizmu w ZSRR było likwidacją wyzysku /człowieka/ przez człowieka. Stosunki wytwórcze, a więc też podział pracy, oparte są tu o współpracę i pomoc wzajemną wyzwolonych od wyzysku ludzi. W kraju socjalizmu odbywa się nieustanne zacieranie granic pomiędzy dwiema zaprzyjaźnionymi klasami - klasą robotniczą i chłopami - oraz między tymi klasami, a inteligencją; między miastem a wsią, między pracą umysłową, a fizyczną.

Niezłomnie realizuje się zadanie podniesienia poziomu kulturalno-technicznego klasy robotniczej do poziomu pracowników inżynieryjno-technicznych.

Te drogi, prowadzące do likwidacji pozostałości klasowego charakteru podziału pracy, wskazane są w pracach klasyków marksizmu-leninizmu.

W ZSRR stworzone zostały wszystkie warunki wszechstronnego rozwoju człowieka, systematycznego wzrostu jego poziomu kulturalno-technicznego. Lecz likwidacja podziału pracy, ujarzmiającego masy ludowe, nie oznacza zniesienia podziału pracy wogóle. Podział pracy - jako doniosły czynnik wzrostu sił wytwórczych - rozwija się nadal w społeczeństwie socjalistycznym. Swiadczy o tym wieloletnia praktyka budowy socjalizmu w ZSRR.

Zlikwidowana została w ZSRR właściwa kapitalizmowi sprzeczność między zorganizowanym podziałem pracy wewnątrz przedsiębiorstwa, a anarchicznym podziałem pracy w kapitalistycznym społeczeństwie. Lecz różnica pomiędzy podziałem pracy wewnątrz społeczeństwa i wewnątrz przedsiębiorstwa ma znaczenie ñ w społeczeństwie socjalistycznym. Podział pracy wewnątrz społeczeństwa, czyli współistniejąca jednocześnie praca w różnych dziedzinach gospodarki, jest, jak stwierdził Marks, najważniejszym warunkiem wszelkiego wytwarzania, a więc pozostanie i w ustroju kapitalistycznym. Społeczny podział pracy w społeczeństwie radzieckim wyraża się w podziale pracy pomiędzy poszczególnymi dziedzinami produkcji społecznej i przedsiębiorstwami, następnie - w podziale pracy terytorialnym, wreszcie - w podziale pracy między poszczególnymi członkami naszego społeczeństwa.

Rozwój produkcji socjalistycznej, opartej na własności społecznej środków produkcji, rozwój socjalistycznej nauki i techniki prowadzą do różniczkowania i specjalizacji gałęzi produkcji i przedsiębiorstw oraz do coraz dalej idącej specjalizacji pracowników, wyzwolonej z pęt wyzysku i niewolnictwa, połączonej z wysokim i wciąż rosnącym poziomem kulturalnym narodu.

Rozwój podziału pracy w przemyśle ZSRR wyraża się w powstawaniu nowych i różniczkowaniu się dawnych gałęzi produkcji. W społeczeństwie socjalistycznym powstało wiele gałęzi przemysłu, nieznanych w Rosji przedrewolucyjnej oraz powstają nieustannie nowe jego dziedziny. Rozszerza się proces uspołecznienia przemysłu i rośnie specjalizacja gałęzi produkcji materialnej. Proces ten jest wyrazem wzrostu zdolności wytwórczych oraz postępu technicznego w społeczeństwie radzieckim.

Liczba gałęzi przemysłu, czyli odrębnych rodzajów produkcji (według klasyfikacji Centralnego Urzędu Statystycznego Planu Państwowego z r.1944) doszła do 290. Klasyfikacja ta nie wyraża całej głębi procesu specjalizacji, czy podziału pracy w przemyśle współczesnym. Wiele gałęzi (z pośród 290) łączy w sobie szereg zupełnie odrębnych wyspecjalizowanych rodzajów produkcji. Do liczby 44 gałęzi przemysłu budowy maszyn należy np."budowa maszyn dla przemysłu lekkiego". Dziedzina ta obejmuje tak odrębne typy budowy maszyn, jak wytwórczość wyposażenia technicznego dla przemysłu skórzanego, obuwniczego, włókienniczego i krawieckiego, a poza tym wewnątrz przemysłu budowy maszyn dla przemysłu włókienniczego istnieją odrębnie wyspecjalizowane zakłady wytwarzające wyposażenie techniczne dla przemysłu

oczyszczania bawełny, dla przędzalni, tkalni, przemysłu dziewiarskiego i innych.

Jedna z 25 gałęzi przemysłu włókienniczego - wytwórczość wyrobów bawełnianych - obejmuje np. produkcję wyrobów następujących: przędza bawełniana i wigoniowa, nici, wszelkie typy waty i watoliny, tkaniny perkalowe, kretonowe, bieliźniane, satynowe, tkaniny przeznaczone na suknie, na podszewki, do wyrobu obuwia, tkaniny meblowe i materacowe, surowe, z jedwabiu sztucznego, kołdry, chustki, ręczniki, gazę itd. Poza tym dział ten obejmuje tkactwo artystyczne (ręczne), drukowanie, farbowanie i pranie chemiczne tkaniny[1/]. I tu zatem każda pozycja klasyfikacji statystycznej obejmuje szereg wyspecjalizowanych typów produkcji. Poza tym dziesiątki fabryk bawełnianych wyspecjalizowały się w produkowaniu określonych numerów przędzy, określonych gatunków tkanin itd. Wszystko to charakteryzuje wysoki poziom specjalizacji produkcji przemysłowej, opartej na własności społecznej.

Rozwój gospodarki radzieckiej, jej uprzemysłowienie i kolektywizacja powołały do życia liczne nowe zawody. Nowe gałęzie produkcji wymagały nowych kadr wyspecjalizowanych. Procesowi przekształcania się pracy rolniczej w odmianę pracy przemysłowej towarzyszy również powstawanie nowych zawodów, nowych specjalności, których nie znała wieś dawna. Rosnącą specjalizację kadr wywołuje również rozwój i różniczkowanie się nauki i techniki, rozwój gospodarki socjalistycznej.

Socjalistyczna organizacja pracy, rozwój podstaw materialnowo-technicznych społeczeństwa socjalistycznego, upowszechnienie zespołonej mechanizacji i automatyzacji produkcji, zmieniają charakter specjalizacji pracowników w ZSRR.

Likwidowane są właściwe kapitalistycznym metodom mechanizacji ogłupiające zawody, które zmieniają człowieka w dodatek do maszyny. Wzrasta rola funkcji kontrolujących i regulujących, coraz większą rolę odgrywa intelektualna strona pracy. Rosną kwalifikacje pracownika radzieckiego i jego przygotowanie ogólno-techniczne. Kumulacja

---

1/ Patrz: Klasyfikacja produkcji. Centralny Urząd Statystyczny (CSU) Planu Państwowego, rok 1944.

zawodów, nie usuwająca bynajmniej podziału pracy, rozszerza widnokrąg pracownika w społeczeństwie socjalistycznym.

Stopniowe przezwyciężanie sprzeczności między pracą fizyczną, a umysłową oraz wzrost poziomu kulturalno-technicznego klasy robotniczej świadczą o radykalnej przemianie typu pracy w produkcji materialnej.

W swym referacie sprawozdawczym na XVIII zjeździe tow. Stalin dał głęboką charakterystykę specjalizacji kadr, koniecznej w naszych warunkach. "Wychowanie i formowanie młodych kadr odbywa się u nas zazwyczaj podług poszczególnych gałęzi nauki i techniki, podług specjalności. Jest to konieczne i celowe. Niema konieczności, aby specjalista - medyk był jednocześnie specjalistą w fizyce lub botanice i odwrotnie."[2/] Dalej tow.Stalin mówił:"Istnieje jednak pewna dziedzina nauki, której znajomość obowiązywać musi bolszewików oddających się wszelkim gałęziom nauki - dziedziną tą jest nauka marksistowsko-leninowska o społeczeństwie, o prawach rozwoju społeczeństwa, o prawach rozwoju rewolucji proletariackiej, o prawach rozwoju budownictwa socjalistycznego, o zwycięstwie komunizmu.... Leninowiec nie może być tylko specjalistą w wybranej przez siebie dziedzinie nauki - musi on być jednocześnie politykiem - społecznikiem."[3/]

Na podstawie tych wskazówek towarzysza Stalina co do kadr specjalistów radzieckich sformułować możemy wnioski następujące:

1. W społeczeństwie socjalistycznym konieczne jest i celowe przygotowywanie i formowanie kadr według specjalności,
2. Kadry nasze specjalizują się w wybranych przez kandydatów dziedzinach, czyli specjalizacja socjalistyczna odpowiada zdolnościom i upodobaniom danego człowieka,
3. Specjalizacja kadr w społeczeństwie socjalistycznym połączona być musi z opanowaniem nauki marksistowsko-leninowskiej o społeczeństwie, oraz z aktywnością społeczno-polityczną.

W okresie przejściowym od socjalizmu do komunizmu cechy charakterystyczne specjalisty-bolszewika rozwijają się stopniowo i stają się cechami coraz to większej części społeczeństwa, ponieważ wynikają one

---

2/ J.Stalin. Zagadnienia leninizmu, wyd.11 str.598
3/ tamże, str.598 - 599.

z natury ustroju socjalistycznego, w którym pracownicy są specjalistami w określonej dziedzinie pracy, właścicielami wszystkich bogactw społecznych, czynnymi uczestnikami budowy społeczeństwa komunistycznego. Specjalizacja pracowników społeczeństwa socjalistycznego w połączeniu ze wzrostem ich poziomu kulturalnego i politycznego przyczynia się do wzrostu wydajności pracy społecznej.

Wykorzystanie niezmiernie bogatych i różnorodnych zasobów naturalnych naszej ojczyzny oraz właściwości poszczególnych okręgów wymaga podziału pracy między okręgami, obwodami, miastami itp. Specjalizacja okręgów i obwodów w ZSRR jest nierozerwalnie związana z zespolonym rozwojem głównych okręgów gospodarczych i z realizacją zasady coraz równomierniejszego rozmieszczenia zdolności wytwórczych. Specjalizacja socjalistyczna danego okręgu gospodarczego, zaspakajając ogólne potrzeby związkowe, łączy się jednocześnie z wysokim rozwojem wytwórczości, skierowanej na zaspokojenie potrzeb lokalnych. Polityka państwa radzieckiego ma na celu najwyższy i wszechstronny rozwój każdego okręgu oraz wykorzystanie wszystkich źródeł miejscowych, rozwój wydobycia lokalnych zasobów opału i rud, lokalnej produkcji materiałów budowlanych, przedmiotów szerokiego spożycia, rozwój własnej bazy żywnościowej każdego okręgu itd.

Terytorialny podział pracy w społeczeństwie socjalistycznym zasadniczo się zmienia. Likwiduje się w ZSRR odziedziczone po kapitaliźmie nierównomierne, nieracjonalne rozmieszczenie produkcji. Proces ten wyraża się między innymi w szczególnie szybkim - w ciągu trzydziestolecia socjalizmu - tempie rozwoju gospodarczego okręgów wschodnich oraz republik narodowościowych, które poprzednio były okręgami zacofanymi. Specjalizację okręgów gospodarczych wzbogaciły nowe dziedziny produkcji. Łączność międzyokręgowa silniej się rozgałęziła. Dalsza planowa i racjonalna specjalizacja okręgów i obwodów gospodarczych, realizowana na podstawie socjalistycznych kryteriów rozmieszczenia zdolności wytwórczych, jest doniosłym czynnikiem wzrostu wydajności pracy społecznej w powojennej pięciolatce stalinowskiej.

Tak więc w ZSRR rozwija się:

1. specjalizacja gałęzi gospodarki społecznej, wewnątrz których rozwija się z kolei kooperacja i podział pracy,
2. specjalizacja poszczególnych przedsiębiorstw,
3. specjalizacja pracowników społeczeństwa socjalistycznego, związana nierozerwalnie zarówno ze specjalizacją gałęzi

produkcji i przedsiębiorstw, jak też z podziałem pracy wewnątrz przedsiębiorstw,

4.specjalizacja okręgów, obwodów, miast itd. Wszystkie te typy specjalizacji mają ogromne znaczenie gospodarcze.

Artykuł niniejszy analizuje sprawę znaczenia gospodarczego specjalizacji dziedzin produkcji i przedsiębiorstw oraz rolę specjalizacji produkcji przemysłowej.

X X

X

Społeczny podział pracy przyczynia się do aktywizacji zdolności wytwórczych, do wzrostu wydajności pracy, lepszego wykorzystania narzędzi produkcji oraz do upowszechnienia najwydajniejszych urządzeń technicznych.

W.J.Lenin pisał, że podział pracy, czyli specjalizacja pra[cy] społecznej jest " z samej swojej natury nieskończona, tak samo, jak rozwój techniki. Jeśli chcemy, by wzrosła wydajność pracy ludzkiej, skierowanej np. na wytworzenie jakiejś cząstki całego wyrobu, to je[st] rzeczą konieczną by produkcja tej cząstki wyspecjalizowała się, sta[ła] się produkcją odrębną, mającą do czynienia z produktem masowym, a więc umożliwiającą (i wywołującą) zastosowanie maszyn itp."[4]

Specjalizacja produkcji społecznej przyczynia się do gromadzenia doświadczenia produkcyjnego i sprawności pracy, co należy, j[ak] stwierdził tow Stalin, do elementów zdolności wytwórczych.

Socjalistyczny system gospodarczy posiada ogromną wyższość w porównaniu z systemem kapitalistycznym również pod względem podziału pracy, a w szczególności pod względem specjalizacji produkc[ji] (specjalizacji gałęzi produkcji i przedsiębiorstw).

W systemie kapitalistycznym pozostają niewyzyskane ogromne możliwości specjalizacji produkcji. Sprzeczności kapitalistycznego systemu gospodarczego, szczególnie zaostrzone w okresie powszechne[go] kryzysu kapitalizmu, hamują rozwój zdolności wytwórczych, powstrzy[mu]ją wzrost specjalizacji, powodują powstawanie nieracjonalnych form podziału pracy. Z drugiej strony anarchiczny podział pracy i społe[cz]na jej forma przy kapitaliźmie, przyczyniają się do rozwoju zdolno[ści]

4/ W.J.Lenin.Dzieła t.I, wyd.4(ros.), str.84

wytwórczych i produkcji masowej, wzmagają sprzeczność pomiędzy społecznym charakterem produkcji, a prywatnym sposobem jej przywłaszczania oraz pomiędzy produkcją a spożyciem.

Technika i specjalizacja produkcji przy kapitaliźmie rozwija się samoczynnie, sporadycznie, nierównomiernie. Stopień specjalizacji poszczególnych dziedzin produkcji i przedsiębiorstw zależy od wahań cyklicznych. W latach ożywienia wzrasta zazwyczaj udział produkcji wyspecjalizowanej w ogólnej masie danej gałęzi produkcji, w okresie zaś kryzysu i depresji przedsiębiorstwa kapitalistyczne - w pogoni za nowymi rynkami zbytu - często bardzo przechodzą do produkcji wyrobów nie mających nic wspólnego z ich zasadniczą specjalnością. Mogą to zilustrować następujące dane, dotyczące dynamiki produkcji, stanowiącej specjalność danej dziedziny przemysłu maszynowego w USA w latach 1929 - 1937:

Nazwy gałęzi przemysłu	Udział procentowy produkcji, stanowiącej specjalność danej gałęzi przemysłu, w ogólnej jej produkcji.			
	L a t a			
	1929	1931	1933	1937
Budowa obrabiarek	79,0	-	70,0	79,2
Budowa lokomotyw	73,9	51,4	10,1	75,0
Budowa wagonów	68,5	57,5	-	73,6
Przemysł samochodowy	92,0	88,5	85,0	90,4
Przemysł broni palnej	97,0	72,5	71,6	95,4
Produkcja silników, turbin i kół wodnych	-	68,5	82,6	85,9
Produkcja zegarów i zegarków	85,1	78,5	59,2	95,0

Tendencja despecjalizacji w latach kryzysu nie znajduje w tej tablicy pełnego wyrazu, ponieważ tablica ta nie uwzględnia rozszerzania się asortymentu produkcji wewnątrz danej gałęzi przemysłu. Pomimo to tablica wykazuje, że w najważniejszych działach przemysłu budowy maszyn stopień specjalizacji w latach kryzysu i depresji silnie się zmniejsza. Zakłady budowy parowozów w USA w czasie największego nasilenia kryzysu zaprzestały niemal zupełnie ich produkcji i udział budowy parowozów w produkcji ogólne-
1931 do 10,1%. To charakteryzuje nierównomierność i .
nie specjalizacji produkcji.

Konkurencja kapitalistyczna staje się przyczyną nadmiernej różnorodności asortymentu we wszystkich dziedzinach przemysłu, co prowadzi do uniwersalizmu wielu przedsiębiorstw.

Anarchia produkcji kapitalistycznej i konkurencja prowadzi do równoległej rozproszonej produkcji jednakowych wyrobów w wielu przedsiębiorstwach. W USA, Anglii i innych krajach kapitalistycznych ten sam typ wyrobów produkują dziesiątki a nieraz i setki różnych przedsiębiorstw. Takie rozproszenie produkcji prowadzi również do nieracjonalnej specjalizacji poszczególnych przedsiębiorstw i wynaturza jej formy.

Własność prywatna środków produkcji oraz towarzysząca jej anarchia i kryzysy produkcji, monopole kapitalistyczne i konkurencja, ograniczoność rynków i brak równowagi zbytu, szczególnie w okresie powszechnego kryzysu kapitalizmu, hamuje rozwój specjalizacji produkcji w krajach kapitalistycznych i nadaje jej nieracjonalne formy.

W ZSRR niema i nie może być tych sprzeczności, które ograniczają rozwój specjalizacji przy kapitaliźmie. W społeczeństwie socjalistycznym granice specjalizacji określa tylko celowość narodowo-gospodarcza. Tylko przy socjaliźmie specjalizacja może być w pełni wykorzystana jako potężny czynnik wzrostu wydajności pracy społecznej.

Socjalistyczny system gospodarczy umożliwia planowe specjalizowanie dziedzin produkcji i przedsiębiorstw oraz organizowanie pomiędzy nimi racjonalnej kooperacji. Tylko planowy socjalistyczny system gospodarczy, nie znający anarchii produkcji i kryzysów, tworzy grunt dla zrównoważonej, racjonalnej specjalizacji poszczególnych dziedzin produkcji i przedsiębiorstw. Wiadomą jest rzeczą, że racjonalna specjalizacja produkcji możliwa jest tylko przy jednoczesnej planowej współpracy wyspecjalizowanych przedsiębiorstw. Lecz możliwe jest to tylko przy socjaliźmie, przy istnieniu planującego państwa socjalistycznego, obejmującego w jednym i racjonalnym planie całą produkcję społeczną. Racjonalna organizacja produkcji w skali całego przemysłu, właściwy podział asortymentu pomiędzy poszczególne przedsiębiorstwa - oto są organiczne cechy planowej gospodarki socjalistycznej, niemożliwe do osiągnięcia w ustroju kapitalistycznym. Ta wyższość ustroju socjalistycznego jest również podstawą lepszej organizacji produkcji w skali poszczególnych przedsiębiorstw i całych dzi-

dzin przemysłu.

X X

X

W okresie przejściowym od socjalizmu do komunizmu konieczne jest pełne wykorzystanie wszystkich rezerw i możliwości w dziedzinie podziału pracy, zapewniające dalszy wzrost społecznych zdolności wytwórczych. W dziedzinie specjalizacji dziedzin przemysłu i przedsiębiorstw rezerwy te i możliwości są bardzo poważne.

Wyniki gospodarcze wyspecjalizowanych przedsiębiorstw zależą od zastosowania wyposażenia technicznego o najwyższej wydajności, od taśmowej metody organizacji produkcji od najlepszego wykorzystania wszelkich urządzeń technicznych oraz od wyspecjalizowanych kadr pracowniczych, o dużym poziomie kultury i wiedzy technicznej.

Specjalizacja prowadzi do wzrostu masy produkcji, umożliwia zastosowanie wysokowydajnych metod organizacji produkcji, oszczędność pracy żywej i zmaterializowanej, obniżenie kosztu własnego jednostki wyrobu.

Znane są zalety najdoskonalszych metod organizacji produk - metod taśmowych. Lecz metody te możliwe są tylko przy wysokim stopniu specjalizacji przedsiębiorstwa. Dlatego to zastosowanie wyposażenia technicznego o wysokiej wydajności, najnowocześniejszych metod technologicznych i inne zalety taśmowej produkcji - wszystko to jest konsekwencją specjalizacji produkcji i jej cech dodatnich.

Tylko w warunkach masowej produkcji jednorodnych wyrobów wyspecjalizowane wyposażenie techniczne może być wykorzystane w całej pełni i opłacić się pod względem finansowym (w szczególności dotyczy to specjalnych instalacji technicznych). Szeroki rozwój wyspecjalizowanego wyposażenia technicznego w przemyśle budowy maszyn jest konsekwencją przede wszystkim rozwoju przemysłu budowy samochodów, t.j.bardzo wysoko wyspecjalizowanej dziedziny budowy maszyn Rola wyspecjalizowanych instalacji technicznych w przemyśle współczesnym nieustannie rośnie. O wpływie, jaki ma specjalizacja przemysłu w ZSRR na rozpowszechnienie wyposażenia technicznego o wysokiej wydajności, świadczy przykład przemysłu budowy maszyn. Ku końcowi pierwszej pięciolatki w fabrykach o produkcji indywidualnej i drobnoseryjnej automaty i półautomaty stanowiły zaledwie 1,1% ogó

go ilostanu obrabiarek do metalu (a w przedsiębiorstwach wysoko-wyspecjalizowanych - 7,6%), analogiczne odsetki frezarek wynoszą 8,3% i 14,6%, szlifierek - 4,2% i 12,3%, obrabiarek do nacinania kół zębatych - 1,0% i 4,0% itd. W miarę wzrostu specjalizacji wzrasta również odsetek obrabiarek wysokiej wydajności i silnie maleje odsetek obrabiarek względnie mniej wydajnych (tokarek, strugarek i dłutownic). W wyspecjalizowanych zakładach budowy maszyn używa się obrabiarek specjalnych, o wiele wydajniejszych, niż uniwersalne.

Przy specjalizowanej masowo-taśmowej produkcji stają się korzystne i rozpowszechniają się nie tylko automatyczne obrabiarki i ich agregaty o wysokiej wydajności (których praca oparta jest na zasadzie wielonarzędziowej i wielopozycyjnej obróbki) zwiększające wydajność pracy z reguły 10-15 krotnie, lecz i automatyczne linie obrabiarkowe, których wydajność jest wyjątkowo wysoka. Tak np., linia automatyczna przeznaczona do obróbki głowicy bloku cylindrowego silnika traktora CHTZ zastępuje dziesiątki obrabiarek uniwersalnych i skraca czas pracy ze 195 minut, przy obróbce na obrabiarkach ~~uniwersalnych~~ /potrzebnych/ do 3,5 minut.

Stopień wykorzystania istniejących urządzeń technicznych pod wpływem specjalizacji wzrasta, gdyż zmniejsza się przy tym lub odpada potrzeba przestawiania urządzeń z jednego typu produkcji na inny.

Ustabilizowana specjalizacja przedsiębiorstw przemysłowych przyczynia się również do zmniejszenia strat, wynikających z tak zw. "niekompletności" urządzeń technicznych, czyli nieprzystosowania ich do zmiennego asortymentu produkcji.

Specjalizacja produkcji społecznej i postęp techniczny przy jednoczesnym dalszym różniczkowaniu się nauki i techniki stwarzają w państwie socjalistycznym warunki dla nowego typu pracy produkcyjnej, pracy pełnej treści, pracy jednocześnie umysłowej i wyspecjalizowanej. Ta praca inżynieryjno-techniczna, do której poziomu podnosi się stopniowo nasza klasa robotnicza, wymaga poważnego przygotowania teoretycznego i dużego zapasu doświadczenia zdobytego przy produkcji oraz wprawy, co jest niemożliwe bez specjalizacji w określonej dziedzinie. Specjalizacja gałęzi produkcji i przedsiębiorstw przyczynia się więc do specjalizacji kadr oraz do rozwoju doświadczenia i wyrobienia we wszystkich typach przemysłu.

Marks stwierdził ogromne znaczenie produkcji masowej, a więc

szyn i Aparatów - tylko 3,15 rubli. Koszt własny metra sześciennego drewna w r.1945 w szeregu ministerstw eksploatujących lasy na własne potrzeby wynosił o 27 - 50 rb. więcej, niż w zakładach Ministerstwa Przemysłu Leśnego Republiki Rosyjskiej.

Specjalizacja odlewnictwa i rozpowszechnienie w odlewniach metody taśmowej podnosi wydajność pracy 2-3 krotnie oraz znacznie zmniejsza koszt własny odlewów.

O konsekwencjach specjalizacji produkcji narzędzi sądzić można według następujących danych z r.1946, opracowanych w Moskiewskim Instytucie Inżynieryjno-Ekonomicznym.

Roczna produkcja narzędzi w sztukach	W oddziałach narzędziowych szeregu zakładów budowy maszyn	W wyspecjalizowanych zakładach "Frezer"
Na jedną obrabiarkę	Od 2.000 do 6.000	10.000
Na 1 m.powierzchni produk.	" 150 " 400	600
Na jednego rob.produkcyjn.	" 1.000 " 3.000	8.500

Łyswieńskie Zakłady Metalurgiczne produkują standartowe narzędzia tnące znacznie drożej niż wynosi ich cena sprzedażna wg.cennika (świdry - sześć razy drożej, komplet gwintowników 8,5 razy drożej, komplet narzynek prawie siedem razy drożej).

Pracochłonność wyrobów w oddziałach narzędziowych jest o wiele wyższa niż w zakładach specjalizowanych. Tak np. wykonanie jednego gwintownika (10 mm.) w oddziałach narzędziowych szeregu zakładów budowy maszyn wymaga od 0,51 do 1,45 godzin, podczas gdy w wyspecjalizowanym zakładzie "Frezer" tylko 0,18 godzin itp.

Produkowanie części ciągników w przedsiębiorstwach, gdzie wytwarzanie je w niewielkich ilościach na niedostosowanych do tego celu maszynach, podwyższa również ich koszt własny. Tak np. koszt własny niektórych części ciągników w jednym zakładzie uralskim wyniósł 5-7 krotnie więcej od ceny sprzedażnej cennikowej.

Przykłady powyższe świadczą, że koszt własny wyrobów, czyli nakład pracy społecznej w warunkach produkcji wyspecjalizowanej, jest conajmniej 2-3 razy niższy, niż w przedsiębiorstwach niewyspecjalizowanych, w których dany dział produkcji zajmuje miejsce drugorzędne lub pomocnicze. Wynika stąd, że rozwój specjalizacji jest źródłem ogromnego wzrostu wydajności pracy społecznej.

i specjalizowanej, jako czynnika obniżenia kosztu produkcji. Produkcję masową Marks traktował, jako pierwszy warunek obniżenia kosztu produkcji towarów wykonanych przy pomocy kosztownych maszyn. "Wszystko tu zależy od tego, w jakim stopniu masa towarów, którą wyprodukować może robotnik, większa jest od tej ilości, którą wyprodukowałby on w tym samym czasie bez mechanizmów[7/].

Wysoki efekt specjalizacji jaskrawo się uwydatnia przy porównywaniu wskaźników kosztu własnego produkcji w przedsiębiorstwach wyspecjalizowanych z jednej strony, a w warsztatach pomocniczych i podręcznych oraz w niewyspecjalizowanych przedsiębiorstwach z drugiej.

W latach 1945-1946 koszt własny wiertarki pionowej typu 212 w przedsiębiorstwie niewyspecjalizowanym był pięciokrotnie wyższy, niż w wyspecjalizowanym; koszt mocujących wyrobów metalowych dwu do sześciokrotnie wyższy, części maszyn włókienniczych (w warunkach przedwojennych)-dwa do sześciokrotnie , armatury wodnej i parowowodnej - trzy do sześciokrotnie, szkła (1 metr kwadratowy) 2,5-krotnie, wapna 2krotnie, cegły - 2-3 krotnie itd.

O wielkich stratach, związanych z półchałupniczą, niewyspecjalizowaną produkcją poszczególnych części na własne potrzeby, świadczą np. liczby dotyczące "Proletariackich Zakładów Naprawy Parowozów". W zakładach tych koszt własny wyrobów mocujących (śrub, nakrętek) jest 4 krotnie wyższy niż w zakładzie specjalizowanym. Koszt własny dużych względnie części maszyn (bębnów, szybrów, tulei, pierścieni o wadze 80-90 kg.) jest 2-2,5 razy wyższy niż w zakładzie wyspecjalizowanym.

Produkcja armatury parowopowietrznej i wodnej w Zakładach Ministerstwa Przemysłu Naftowego kosztuje 3-6 razy drożej niż w wyspecjalizowanych zakładach armaturowych Ministerstwa Budowy Maszyn i Aparatów. Doprowadziło to do ustalenia różnych cen na jednakowe wyroby. Tak np. w r.1946 cenę zasuwki żelaznej 50 mm. ustalono w przedsiębiorstwie wyspecjalizowanym na 25 rubli, a w przedsiębiorstwie Ministerstwa Przemysłu Naftowego na 150 rubli; cena zasuwki 10 mm. odpowiednio 46 i 240 rubli; zasuwki 300 mm. - 299 i 1000 rb. Koszt własny siekiery do wyrębów leśnych wynosi w fabryce Krasnojarskiej Ministerstwa Przemysłu Leśnego 18 rubli, w fabryce zaś Ministerstwa Budowy M

7/ Z rękopisów Marksa w sprawach techniki, cyt wg."Bolszowika", Nr 1-2, str.16

8/ Żeleznodorożnyj Transport Nr.8-9, 1946, str.59

Partia i rząd na wszystkich etapach budownictwa socjalistycznego nadawały duże znaczenie właściwemu podziałowi pracy między przedsiębiorstwami, zagadnieniom specjalizacji i współpracy produkcji socjalistycznej. W uchwałach XVI zjazdu WKP(b) znajdujemy wskazanie, że "za najważniejszy kierunek racjonalizacji zjazd uznaje specjalizację przedsiębiorstw przy zmniejszeniu asortymentu produkcji, organizacji produkcji masowej i kooperacji wyspecjalizowanych zakładów przemysłowych[9/]. Jednocześnie uchwały partii stwierdzają niedopuszczalność nadmiernie wąskiej specjalizacji, sprzecznej z zadaniami socjalistycznego rozmieszczenia przemysłu, z zadaniami zespolonego rozwoju głównych okręgów gospodarczych i prowadzącej do nieracjonalnych przewozów i nadmiernego obciążenia środków transportu.

XVIII zjazd WKP(b) uchwalił:"nie dopuszczać w budownictwie przemysłowym do budowy fabryk o zbyt wąskiej specjalności oraz organizować współpracę przedsiębiorstw wewnątrz okręgów gospodarczych"[10/]

Te uchwały partii stwierdzają więc, że specjalizacja jest najważniejszym warunkiem racjonalizacji przemysłu, lecz że niedopuszczalna jest nadmiernie zróżniczkowana specjalizacja przedsiębiorstw, jako wymagająca dodatkowych wydatków na przewozy i prowadząca do nieracjonalnych powiązań gospodarczych.

Ta polityka partii umożliwiła przezwyciężenie wielu trudności w okresie gospodarki wojennej. Polityka ta w pełni zachowuje swoje znaczenie i w okresie powojennym. W przemyśle ZSRR likwidacja nieracjonalnego paralelizmu - produkcja jednakowych wyrobów kojarzy się z organizacją rozsądnego dublowania produkcji i wykorzystania wszystkich rezerw potencjału wytwórczego. Tylko w warunkach gospodarki planowej możliwy jest racjonalny podział asortymentu pomiędzy przedsiębiorstwa, podział, któryby uwzględniał potrzeby gospodarki narodowej i potrzeby obrony, właściwości aparatu produkcyjnego każdego danego przedsiębiorstwa i zadania rozmieszczenia socjalistycznego zdolności wytwórczych, a w szczególności zadanie zespołonego rozwoju okręgów gospodarczych itp.

W okresie pięciolatek stalinowskich wzrósł wybitnie stopień specjalizacji przemysłu ZSRR. Jednakże w szeregu działów rola pro-

---

9/ "WKP(b) w uchwałach zjazdów, konferencji i zebrań plenarnych CK" cz.II.1941 r., str.419

10/ Tamże, str.742

dukcji wyspecjalizowanej jest wciąż jeszcze niedostateczna. Taki stan rzeczy istnieje np. w przemyśle budowy obrabiarek do metali. Głównym ich producentem są przedsiębiorstwa Ministerstwa Budowy Obrabiarek. Jednocześnie jednak produkcja obrabiarek do metalu rozproszona jest wśród wielu przedsiębiorstw należących do innych ministerstw, rozproszona w tak wielkiej skali, jakiej nie usprawiedliwia ani potrzeba wykorzystania rezerw produkcyjnych, ani istnienie odpowiednich podstaw do produkcji obrabiarek. Produkcję obrabiarek poza ramami przemysłu obrabiarkowego należy ze względu celowości ograniczyć do tych wypadków, gdzie posiada się odpowiednie dobrze wyposażone warsztaty, lub też gdy konieczną się okaże produkcja obrabiarek specjalnych w niewielkich ilościach. Uzasadniona jest także produkcja najprostszych obrabiarek w systemie przemysłu miejscowego i spółdzielczości przemysłowej.

Obok przedsiębiorstw wyspecjalizowanych w budowie maszyn i dźwigów transportowych, produkcją tą trudnią się również liczne zakłady budowy maszyn. Na początku okresu powojennego rola wyspecjalizowanej budowy dźwigów i maszyn transportowych zmalała. Wyraził się w tym wpływ wojny, gdyż w przedsiębiorstwach wzrosła produkcja wyposażenia technicznego na własne potrzeby. W r.1946 np.konwojery taśmowe wykonywano w przeszło 30 zakładach przemysłowych należących do 12 ministerstw. Wytwórczość dźwigów i maszyn transportowych w zakładach niewyspecjalizowanych miała i ma bardzo często charakter "chałupniczy".

Stworzony w okresie pięciolatek stalinowskich wyspecjalizowany przemysł narzędziowy nie mógł i nie może zaspokoić rosnących potrzeb naszej gospodarki narodowej w zakresie narzędzi. W przededniu wojny ok.trzech czwartych produkcji narzędzi tnących i ok.połowy produkcji wszelkich narzędzi mierniczych rozproszone było po oddziałach fabryk budowy maszyn.

W latach wojny powstały liczne typy produkcji pomocniczej i podręcznej. Niektóre materiały, wyroby i ich części, zamawiane dawniej w innych przedsiębiorstwach, zaczęto produkować na miejscu. Przedsiębiorstwa wytwarzały na wielką skalę przedmioty wyposażenia technicznego i narzędzia na własne potrzeby, ponieważ wszystkie niemal zakłady budowy maszyn przestawiły się na produkcję wojenną. W wielu przedsiębiorstwach wzrosły również w czasie wojny działy produkcji pomocniczej, np.materiałów budowlanych itp. Niektóre przedsiębiorstwa, np. w okręgu Mołotowskim, zorganizowały produkcję narzędzi szlifierskich,

renowację pilników, regenerację przepalonych żarówek itd.

W warunkach gospodarki wojennej, przy nadmiernym obciążeniu środków transportowych i zerwaniu wielu powstałych w czasie pokojowym więzi gospodarczych, stworzenie licznych typów produkcji pomocniczej i podręcznej było koniecznością życiową. W warunkach powojennych jednak istnienie tego rodzaju produkcji pomocniczej w wielu zakładach przemysłowych nie jest racjonalne.

Zredukowanie produkcji szeregu wyrobów w oddziałach pomocniczych nie oznacza jednak bynajmniej, że produkcja niewyspecjalizowana wogóle nie jest potrzebna. Np.budowanie własnymi siłami specjalnych obrabiarek, dźwigów i maszyn transportowych, różnego rodzaju adaptacji itd., szczególnie do celów mechanizacji produkcji jest bardzo ważnym zadaniem dla wielu przedsiębiorstw. Jednakże produkcja tego rodzaju ograniczona być powinna do wypadków, gdy konieczne jest wyprodukowanie niewielkich serii lub jednostek wyposażenia specjalnego oraz prostych mechanizmów i urządzeń, koniecznych dla t.zw.małej mechanizacji.

Poza tym, utrzymania produkcji pomocniczej w szeregu wypadków wymaga zadanie wykorzystania powstałych w fabrykach w czasie wojny nowych zdolności wytwórczych i nagromadzonego nowego doświadczenia. Lecz wykorzystanie tych rezerw połączone być musi ze wzrostem roli produkcji wyspecjalizowanej w głównych dziedzinach przemysłu. Podczas trzeciej sesji Rady Najwyższej ZSRR wskazywano np.na celowość redukcji niewyspecjalizowanych przedsiębiorstw przemysłu leśnego oraz skoncentrowanie potrzebnych środków produkcji w organizacjach wyspecjalizowanych, co przyniosłoby gospodarstwu narodowemu duże oszczędności. Duże oszczędności dałby również rozwój wyspecjalizowanej produkcji szkła, która zastąpiłaby podręczne wytwarzanie szkła w pomocniczych hutach Ministerstwa Przemysłu Węglowego i niektórych innych działach przemysłu. Koncentracja produkcji w przedsiębiorstwach wyspecjalizowanych ma oczywiście w okresie powojennym duże znaczenie narodowo-gospodarcze. Najmniejszy nawet wzrost odsetka przedsiębiorstw wyspecjalizowanych przyniesie gospodarstwu narodowemu oszczędność wielu setek milionów rubli.

Zadanie podniesienia roli wyspecjalizowanych działów przemysłu rozwiązane być musi z uwzględnieniem konieczności utrzymania takich przedsiębiorstw niewyspecjalizowanych, które stoją na dostatecznie wysokim poziomie techniki i organizacji (zastosowanie maszyn o wyso-

kiej wydajności, nowe postępowe metody organizacji produkcji itd.), albo też takich, które posiadają niewykorzystane zasoby. Natomiast bez szkody dla rozwoju przemysłu socjalistycznego - likwidować należy przedsiębiorstwa "chałupnicze", nierentowne, niewyspecjalizowane, których wiele powstało z konieczności w okresie wojny Narodowej. W warunkach powojennych wzrost systematyczny zasadniczych wyspecjalizowanych dziedzin przemysłu umożliwia stopniową likwidację nierentownych przedsiębiorstw pomocniczych, przy zachowaniu i wzmocnieniu przedsiębiorst pomocniczych zdolnych do życia. Rozwój specjalizacji produkcji przemysłowej po wojnie jest konsekwencją ogromnego wzrostu masy produkcji i dalszego postępu technicznego.

Rozszerzenie wyspecjalizowanych dziedzin przemysłu, dalszy wzrost ich roli w gospodarctwie narodowym łączyć się musi ze specjalizacją i wzrostem poziomu organizacyjno-technicznego produkcji pomocniczych.

Do racjonalnego wykorzystania potencjału wytwórczego i wzrost wydajności pracy dochodzi się w drodze przemyślanego specjalizowania przedsiębiorstw i oddziałów pomocniczych oraz w drodze odpowiedniej racjonalnej współpracy zakładów przemysłowych. Tą drogą wzrasta masa produkcji jednego typu, powstaje możność upowszechnienia nowoczesnej technologii i metod produkcji taśmowej.

W latach wojny Narodowej zdolności wytwórcze oddziałów przygotowawczych (produkujących półwyroby) w zakładach wschodnich okręgów ZSRR poważnie wzrosły. Tak np. ogólna zdolność wytwórcza odlewni stali wzrosła w okresie 1941 - 1943 na Uralu ze 195 tys.ton do 389 tys.ton, w Syberii z 31 tys.t.do 99 tys.t., w Azji Środkowej i w Kazachstanie - z 6 tys.t. do 23 tys.t. Poważny wzrost zdolności wytwórczych nastąpił również w hutnictwie żelaza, w produkcji półwyrobów kutych i sztancowanych.

Tow. Woznieścieński, stwierdzając te fakty, zaznaczył że "wzrost produkcji odlewniczej, półwyrobów kutych i sztancowanych świadczy o rozwoju przemysłu budowy maszyn w okręgach wschodnich oraz o organizacji racjonalnej współpracy przedsiębiorstw w okręgach gospodarczych 11/.

Specjalizacja oddziałów odlewniczych i kuźni jest koniecznym warunkiem dalszego rozwoju racjonalnej współpracy przedsiębiorstw w

11/ N.Woznieśieński. Wojennaja ekonomika SSSR w pieriod Otieczestwiennoj wojny. Gospolitizdat 1948 r., str.73

warunkach powojennych.

System przemysłu włókienniczego obejmuje szereg pomocniczych zakładów i oddziałów mechanicznych, których głównym zadaniem jest produkcja części zapasowych. Do tej chwili zakłady te wykonywały zamówienia na najprzeróżniejsze typy części maszyn, przyczym każdy z nich wykonywano w niewielu partiach. Jednakże wyspecjalizowanie się chociby części tych zakładów pomocniczych przemysłu włókienniczego w wyrobie kół zębatych, podkładek, materiałów umacniających, wrzecion, szpindli itd. umożliwiałoby(dzięki wprowadzeniu produkcji masowej i wielkoseryjnej) zastosowanie nowoczesnych metod obróbki metalu (odlew kokilowy, części sztancowane, walcówka itd.)

Celowo jest również wyspecjalizowanie poszczególnych oddziałów w zakładach reparacyjnych dla parowozów i statków (mianowicie oddziałów odlewniczych, kowalskich, mechanicznych) oraz współpraca tych oddziałów w ramach określonych okręgów i systemów wodnych.

Właściwe wykorzystanie potencjału wytwórczego oddziałów narzędziowych w zakładach budowy maszyn wysuwa zadanie wyspecjalizowania poszczególnych oddziałów w pewnych typach narzędzi oraz zorganizowania współpracy zakładów. Przy tego rodzaju organizacji wyspecjalizowany oddział narzędziowy (obsługujący poprzednio tylko własny zakład) stałby się przedsiębiorstwem, zaopatrującym dany okręg gospodarczy w dany typ narzędzi. To wszystko spowodowałoby zniżenie kosztu własnego narzędzi.

Możliwości wyspecjalizowania zakładów reparacyjnych, pomocniczych i wytwarzających półwyroby istnieje niewątpliwie i w innych działach przemysłu i transportu. Możliwości te, właściwe radzieckiej gospodarce planowej, muszą być zbadane i zrealizowane. Wyspecjalizowanie poszczególnych wydziałów i produkcji pomocniczych umożliwia w dużej mierze wykorzystanie zalet wyspecjalizowanej produkcji /w warunkach istniejącej struktury przedsiębiorstw.

W szeregu gałęzi przemysłu ważnym zadaniem jest rozpowszechnienie specjalizacji produkcji typowych części wyrobów. Ustawa o planie pięcioletnim wymaga standaryzacji takich typowych części, jako najważniejszego warunku wyspecjalizowania ich produkcji. Przede wszystkim rozwinąć trzeba wyspecjalizowaną produkcję części już standaryzowanych i znormalizowanych w skali państwowej lub resortowej. W szczególności chodzi tu o wyspecjalizowanie produkcji standartowych części

umacniających (śrub, nakrętek itd). Wiele zakładów budowy maszyn wytwarza części umacniające, w tym i standaryzowane, we własnym zakresie. Taka rozproszona chałupnicza produkcja prowadzi do poważnych strat.

Ogromne znaczenie w dalszym rozwoju specjalizacji produkcji ma uporządkowanie łączności między oddziałami i przedsiębiorstwami, wzmocnienie dyscypliny i kultury technicznej w dziedzinie współpracy przedsiębiorstw.

Na Mołotowskiej konferencji naukowo-wytwórczej w kwietniu 1948 r. podkreślano konieczność dalszego uporządkowania specjalizacji i kooperacji przedsiębiorstw obwodu Mołotowskiego. Pełnomocnik Planu Państwowego ZSRR na obwód Mołotowski krytykował niewykorzeniony jeszcze wąsko-resortowy sposób załatwiania spraw kooperacji przedsiębiorst[illegible] Poszczególne ministerstwa wolą organizować łączność produkcyjną pomiędzy przedsiębiorstwami swego resortu, choćby bardzo od siebie oddalonymi, niż współpracować z przedsiębiorstwami położonymi w granicach danego obwodu lub obszaru gospodarczego, lecz należącymi do innych ministerstw. Wskutek tego niedostatecznie się rea[illegible] zalecenie XVIII zjazdu partii co do konieczności rozwoju współpracy wewnątrz danego okręgu, między innymi praktyka ta powoduje nieracjonalne dalekie przewozy.

Błędy tego rodzaju w praktyce kooperacji przedsiębiorstw, spotykane nie tylko w Mołotowskim lecz i w innych okręgach, obniżają efekt gospodarczy wyspecjalizowanej produkcji.

Gdy przedsiębiorstwo w trybie kooperacji otrzymuje zbyt różnorodne zamówienia, nie może to oczywiście sprzyjać pogłębieniu specjalizacji produkcji. Tak np. pewien zakład przemysłu budowy maszyn w r.1947 dostarczał w trybie kooperacji odlewy, części kute, sztancowane i inne wyroby 356 przedsiębiorstwom, należącym do 32 ministerstw i położonym w różnych okręgach gospodarczych, nomenklatura tych wszystkich zamówień na półwyroby zawierała przeszło 3.300 pozycji. Jasne jest, że przy tego rodzaju współpracy specjalizacja oddziałów tego zakładu budowy maszyn nie mogła dać dużych wyników.

Części ciągników wykonywane są, jak wiadomo, nie tylko w zakładach wyspecjalizowanych lecz i w wielu innych przedsiębiorstwach, należących do różnych działów przemysłu budowy maszyn. Tego rodzaju szeroka kooperacja jest bardzo celowa. Podział produkcji części ciągników pomiędzy poszczególne zakłady powinien być ustabilizowany

i racjonalny, t.j., zamówienia obejmować powinny większe partie z uwzględnieniem zapotrzebowania danego okręgu gospodarczego na części zapasowe ciągników. Przy takiej organizacji współpracy powstają warunki do zastosowania doskonalszych metod technologicznych, obniża się koszt własny produkowanych części oraz likwiduje się nieracjonalne ich przewozy. Współczesna zaś praktyka rozdziału zamówień na części ciągników pomiędzy poszczególne zakłady (w trybie t.zw.zamówień decentralizowanych) wyraża się często w nieracjonalnym ich rozpraszaniu pomiędzy wielką ilość przedsiębiorstw.

Pełne wykorzystanie zalet wyspecjalizowanej produkcji radzieckiej wymaga więc uporządkowania praktyki współpracy przedsiębiorstw, oraz usilnego rozwoju współpracy wewnętrznej okręgów gospodarczych.

X X
X

Planowy rozwój specjalizacji produkcji jest jednym z ważnych zadań planowania socjalistycznego. W związku z tym względy celowości wymagają, zorganizowania systematycznej ewidencji stopnia specjalizacji szeregu dziedzin produkcji społecznej.

Wzrost specjalizacji produkcji społecznej wyrażać się powinien zarówno we wzroście odsetka wyspecjalizowanych przedsiębiorstw i ich oddziałów, jak we wzroście stopnia specjalizacji poszczególnych dziedzin przemysłu i przedsiębiorstw. W warunkach gospodarki socjalistycznej te wskaźniki specjalizacji produkcji społecznej nieustannie rosną. Nie znaczy to jednak - jak wskazaliśmy wyżej - że przedsiębiorstwa wyspecjalizowane muszą całkowicie wyprzeć przedsiębiorstwa pomocnicze i podręczne. Nieprzerwany wzrost zdolności wytwórczych w ZSRR wywołuje wzrost specjalizacji produkcji społecznej, rozszerzenie się i różniczkowanie więzi produkcyjnych w przemyśle i w całości gospodarki narodowej.

Planowa, nieograniczona przez motywy prywatno-właścicielskie, racjonalna specjalizacja produkcji społecznej w ZSRR jest jednym z objawów wyższości socjalistycznego systemu produkcji nad kapitalistycznym, stanowiąc ważne narzędzie w systemie planowego kierowania gospodarką; narzędzie, które zapewnia dalszy wzrost wydajności pracy. Socjalistyczna, racjonalna specjalizacja eliminuje specjalizację nadmierną, sprzeczną z zasadami socjalistycznego rozmieszczenia zdolności [illegible]czych a prowadzącą w ostatecznym wyniku do obniżenia wydajności pracy

społecznej.

Dalszy rozwój racjonalnej specjalizacji i produkcji masowej jest ważnym zadaniem przemysłu socjalistycznego w okresie przejściowym od socjalizmu do komunizmu.

NOWY REGULAMIN PAŃSTWOWYCH PRZEDSIĘBIORSTW PRZEMYSŁOWYCH W BUŁGARII

Państwowy Dziennik Nr.127,
Sofia, 2.VI.1948 rok.

1. Zarządzenie ogólne

Nowy regulamin dotyczy wszystkich państwowych przedsiębiorstw przemysłowych, podległych bułgarskiemu Ministerstwu Przemysłu. Państwowe przedsiębiorstwa przemysłowe stanowią samodzielne osoby prawne i zorganizowane są na zasadach samowystarczalności. Kierowane są one przez Ministerstwo Przemysłu za pośrednictwem Państwowych Zjednoczeń Przemysłowych. Państwo pozostawia każdemu przedsiębiorstwu do jego dyspozycji cały majątek, jakim rozporządzało ono w dniu jego upaństwowienia względnia przejścia na system samowystarczalności, o ile przedsiębiorstwo przeszło na własność państwa z innych powodów. Państwowe Zjednoczenia Przemysłowe dysponują maszynami, środkami komunikacyjnymi, pomieszczeniami i innymi urządzeniami, półfabrykatami, towarami, przedmiotami wartościowymi itp., należącymi do przedsiębiorstwa przemysłowego, jak również ich kadrami. Do państwowych przedsiębiorstw przemysłowych nie mają zastosowania postanowienia ustawy o rachunkowości i budżecie oraz ustawy o obowiązkach, cenzusie, poborach i wynagrodzeniach pracowników państwowych; obowiązki, cenzus, pobory i wynagrodzenia pracowników ustalane są budżetem przedsiębiorstwa na podstawie ogólnych tabel dniówkowych. W ten sam sposób ustalane są wynagrodzenia robotników, biorących za podstawę ustalone normy pracy i opłacając przytem produkcję ponad normę. Co do odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej, jak również odpowiedzialności, wynikającej z ustawy o Inspekcji Finansowej, wszystkim zatrudnionym w przedsiębiorstwach przemysłowych pracownikom i robotnikom przysługują prawa i obowiązki pracowników państwowych.

Ogólne kierownictwo oraz kontrola przedsiębiorstw, podlegających Ministerstwu Przemysłu, należy do organów Ministerstwa oraz do organów odnośnego Państwowego Zjednoczenia Przemysłowego. Minister lub osoby przez niego upełnomocnione mogą wydawać polecenia bezpośrednio dyrektorom przedsiębiorstw, powiadamiając o tym odnośne Zjednoczenia. Zarząd przedsiębiorstwa jest obowiązany do dopuszczenia kontroli i rewizji osób urzędowych, upoważnionych do tego przez Ministerstwo Przemysłu ewentualnie przez inne resorty - zgodnie z istniejącymi ustawami - oraz przez odpowiednie Zjednoczenia. Trzecie

osoby urzędowe mogą zwiedzać przedsiębiorstwo tylko za zgodą dyrektora. Osobom nieurzędowym pozwolenia na zwiedzenie przedsiębiorstw udziela odpowiednie Zjednoczenie, cudzoziemcom - tylko Ministerstwo Przemysłu (zezwolenie piśmienne).

2. Zarząd i produkcja.

Przedsiębiorstwa, kierowane są przez dyrektorów, mianowanych przez Ministra Przemysłu lub Dyrektora Państwowego Zjednoczenia Przemysłowego za upoważnieniem Ministra Przemysłu. Większe przedsiębiorstwa kierowane są przez naczelnego dyrektora, którego mianuje Minister Przemysłu. Buchalterów i kierowników wydziałów buchalteryjnych w państwowych przedsiębiorstwach przemysłowych mianuje Minister lub - za upoważnieniem Ministra - odpowiednie Zjednoczenie. Dyrektorzy Zjednoczeń mianują dyrektorów technicznych, kierowników technicznych, kontrolerów technicznych (prowadzących kontrolę jakościową produkcji) i prowadzących planowanie w przedsiębiorstwach, reszta personelu jak również kadry robotnicze wyznaczana jest i zwalniana przez dyrektora przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwa personelu administracyjno-biurowego nie mogą zwiększać ponad skład, zastany w chwili upaństwowienia, za wyjątkiem zezwolenia lub polecenia Ministerstwa.

Etaty przedsiębiorstw muszą być zatwierdzone przez Państwowe Zjednoczenie Przemysłowe. Minister Przemysłu może odwołać każdą nominację lub zwolnienie, dokonane przez dyrektora przedsiębiorstwa lub przez Zjednoczenie. Za zgodą Ministerstwa dwa lub więcej przedsiębiorstwa mogą podlegać jednemu kierownictwu (jeden dyrektor, jeden buchalter, jeden kierownik kontroli jakościowej). Pobory kierowników są wtedy rozdzielane pomiędzy poszczególne przedsiębiorstwa.

Działalność kierownicza i gospodarczo-administracyjna przedsiębiorstwa dokonywana jest na zasadach jednolitego kierownictwa i odpowiedzialności osobistej.

Dyrektor przedsiębiorstwa ma następujące prawa i obowiązki:
a) ogólne kierownictwo i nadzór nad działalnością przedsiębiorstwa; nadzór nad wykonaniem planu produkcyjno-finansowego; b) opracowanie rocznego planu produkcyjno-finansowego; c) utrzymanie pełnej
funkcjonowania wszystkich sektorów przedsiębiorstwa,przestrze-
jednolitości/zasady jednolitego kierownictwa; d) zaprowadzenie sys-
ganie/
temu kontroli i sprawozdawczości; udoskonalenie organizacji produkcji; praca nad ulepszeniem form organizacyjnych kierownictwa; e) dobór sił wykwalifikowanych i zaopatrzenie przedsiębiorstwa w odpo-

wiednie kadry inżynieryjno-techniczne; f) dbałość o zaopatrzenie przedsiębiorstwa w niezbędne dla zapewnienie normalnej pracy materiały i paliwo; organizacja obsługi transportowo-gospodarczej; g) dbałość o zapewnienie personelowi odpowiednich warunków zdrowotnych (opieka), kulturalnych, mieszkaniowych, aprowizacyjnych; h) dbałość o zachowanie mienia i o interesy przedsiębiorstwa, prowadzenie gospodarki oszczędnościowej i zabezpieczenie mienia państwowo-narodowego od rozrzutności, marnotrawstwa i kradzieży; i) organizacja ochrony przeciwpożarowej i ogólnej ochrony przedsiębiorstwa; j) dbałość o wzmocnienie i przestrzeganie dyscypliny pracy; k) mianowanie i zwalnianie personelu, za wyjątkiem osób na stanowiskach kierowniczych i mianowanych w trybie opisanym wyżej; l) reprezentowanie przedsiębiorstwa wobec osób trzecich i urzędów, podpisywanie wraz z buchalterem wszystkich dokumentów pieniężnych i ponoszenie razem z nim solidarnej odpowiedzialności. Pozostałe dokumenty podpisuje dyrektor lub osoba przez niego upoważniona; m) odpowiedzialność materialna w wysokości strat przyczynionych przedsiębiorstwu, o ile miały one miejsce wskutek nieprawidłowych poleceń dyrektora, wskutek niedbalstwa, nieprzestrzegania przepisów planu produkcji i finansowego, naruszania przepisów urzędowych itp.; n)może on przekazać część swych praw innej osobie w przedsiębiorstwie, przy czym wydaje o tym pisemne zarządzenie i jego odpis przesyła do aprobaty Zjednoczeniu.

Minister Przemysłu może powierzyć dyrektorom przedsiębiorstw dodatkowe czynności i prawa, o ile praca będzie tego wymagała.

Dokumenty pieniężne, jak podane było powyżej, podpisują łącznie dyrektor z buchalterem. O ile buchalter nie zgadza się z pewnymi wydatkami, dokonanymi przez dyrektora (z punktu widzenia litery prawa lub dobra przedsiębiorstwa), przedstawia on dyrektorowi pisemne umotywowanie swojego sprzeciwu; w razie nieuwzględnienia go, jego odpis przesyła on do odnośnego Zjednoczenia, zwalniając się w ten sposób od wszelkiej odpowiedzialności za dokonane wydatki.

Dokumenty, dotyczące przyjęcia przez przedsiębiorstwo pewnych zobowiązań, muszą - podpisane przez dyrektora lub osobę przez niego upoważnioną - być przesłane w odpisie do wiadomości i kontroli odpowiedniemu Zjednoczeniu.

W wykonaniu planu produkcyjnego dyrektor ma do pomocy dyrektora technicznego, tam zaś, gdzie go nie ma, kierownika technicznego lub głównego majstra. Pomocy pod tym względem udziela również Komitet Zawodowy. Do dyrektora (względnie kierownika) technicznego nale-

organizacja i kierowanie procesem technicznym, kontrola nad podziałem i wykorzystaniem materiałów i sił wykwalifikowanych oraz maszyn i urządzeń, organizacja, opracowanie i kontrola nad wykonaniem norm technicznych i produkcyjnych, działanie w kierunku zwiększenia jakości produkcji i zrealizowania obniżki kosztów własnych poprzez maksymalne oszczędności materiałowe, paliwa, energii, pracy itd; kontrola nad zachowaniem niezbędnej łączności i ciągłości procesów produkcji oraz operacyjna koordynacja pracy poszczególnych oddziałów; udzielanie pomocy służbom technicznym przy opracowaniu planu inwestycyjnego; planowanie i kontrola nad wykonaniem niezbędnych reinwestycji, renowacji i remontów; zachęcanie i pobudzanie przodownictwa i współzawodnictwa pracy. Jest on odpowiedzialny za opracowanie planu produkcyjnego.

Oprócz wyżej wymienionych, w przedsiębiorstwie istnieją następujące służby; a) operacyjno-produkcyjna, b) planowo-sprawozdawcza, c) techniczno-budowlana, d) finansowo-buchalteryjna, e) administracyjna, kancelaria, archiwum i gospodarstwo, f) zaopatrzenie i sprzedaż, g) służba zaopatrzenia robotników i obsługa indywidualna, h) służba kontroli jakościowej. W szczególnie dużych przedsiębiorstwach mogą być uruchomione także inne służby, ale tylko po uzyskaniu uprzedniej zgody odpowiedniego Państwowego Zjednoczenia Przemysłowego.

Roczny plan produkcyjno-finansowy zawiera następujące elementy zasadnicze: a) plan produkcji,
b) plan pracy; wydajność pracy oraz płace robotnicze,
c) plan kosztów własnych produkcji,
d) plan finansowy.

Opracowanie planu odbywa się przy współudziale wszystkich kierowników poszczególnych służb w przedsiębiorstwie. Tak opracowany projekt zostaje zreferowany dyrektorowi i po dokonaniu odpowiednich poprawek i przedyskutowaniu go na posiedzeniu przy współudziale wszystkich robotników fabryki zostaje przekazany do aprobaty Zjednoczeniu.

Wykonanie planu jest bezwarunkowo obowiązkowe dla przedsiębiorstwa. Zmian w planie można dokonywać tylko za zgodą Państwowego Zjednoczenia Przemysłowego. Dyrektor obowiązany jest do systematycznego zwiększania produkcji, wprowadzając w tym celu dwie i trzy zmiany robotników.

Sprawozdawczość w związku z planem produkcyjnym i inwestycyjnym przedsiębiorstwa polega na sprawozdaniach dziennych, dekadowych, miesięcznych i rocznych. Sprawozdania dotyczą tak ilości jak i rodzaju i jak-

ści produkcji oraz innych ważniejszych wskaźników, jak nakład pracy, wydajność pracy, koszt własny, zużycie materiałów, energii, paliwa, zasobów pieniężnych itd., przy uwzględnieniu zarządzeń Ministerstwa lub Zjednoczenia.

Wykonanie planu produkcyjnego stanowi pierwsze i najważniejsze zadanie służby operacyjno-produkcyjnej, kierowanej przez dyrektora lub kierownika technicznego przy pomocy odpowiedniego personelu techniczno-produkcyjnego.

W ścisłym kontakcie ze służbą operacyjno-produkcyjną pozostaje służba techniczno-budowlana. Jej najważniejszymi zadaniami są: 1) opracowanie projektu planu inwestycyjnego (budowlanego) i remontów, oraz powzięcie kroków dla realizacji uchwalonego planu; 2) dokonywanie przyjęcia maszyn po ich gruntownym remoncie, 3) badanie i wnoszenie konkretnych wniosków co do wprowadzenia nowych metod i sposobów produkcji.

Służba finansowo-buchalteryjna ma za zadanie: a) branie udziału w opracowaniu planu finansowego przedsiębiorstwa, jako zasadniczej części ogólnego planu produkcyjno-finansowego; b) prowadzenie księgowości, c) ustalanie stanu kapitału zakładowego i obrotowego, d) załatwianie spraw kredytu i finansów, e) kontrola nad regularnym inkasem należności i spłatą zobowiązań; f) kontrola nad regularnym uiszczaniem podatków i nad stanem kasy. W końcu roku kierownik służby finansowo-buchalteryjnej sporządza bilans i inwentarz przedsiębiorstwa; ma on regularnie przedstawiać Państwowemu Zjednoczeniu Przemysłowemu, Bułgarskiemu Bankowi Narodowemu i Ministerstwu Skarbu odpisy bilansów miesięcznych i rocznych wraz ze sprawozdaniami z działalności finansowo-buchalteryjnej przedsiębiorstwa.

Państwowe przedsiębiorstwa przemysłowe otrzymują pieniężne środki obrotowe z Bułgarskiego Banku Narodowego, zgodnie z ustalonym planem produkcyjno-finansowym oraz z zarządzeniem Banku o kredytowaniu państwowych przedsiębiorstw. Bank ten również dostarcza środków na remonty i renowacje zgodnie z planem przedsiębiorstwa. Natomiast zaopatrywanie przedsiębiorstw w kredyt długoterminowy należy do Bułgarskiego Banku Inwestycyjnego, zgodnie z planem inwestycyjnym.

Zasadą organizacji wszystkich przedsiębiorstw jest oddzielenie księgowości od czynności kasowych.

Odrębną służbę stanowi służba kadr, znajdująca się bezpośrednio przy dyrekcji. Należy do niej werbowanie nowych robotników i ich przysposobienie do pracy, zaopatrywanie niższych działów przedsię-

biorstwa w wykwalifikowane siły robocze, organizacja podwyższania kwalifikacji kadr, referowanie dyrektorowi wszystkich spraw, związanych z personelem.

Narady produkcyjne i komitet zawodowy.

W przedsiębiorstwach odbywają się periodyczne narady w związku z produkcją, przy udziale dyrekcji, inżynierów, techników, kierowników wydziałów, członków komitetu zawodowego, przodowników i wynalazców, a w wypadkach ważnych - wszystkich robotników przedsiębiorstwa. Co tydzień lub częściej odbywają się narady wydziałowe z udziałem kierownika wydziału, przedstawiciela komitetu zawodowego oraz wszystkich robotników danego wydziału. Na naradach tych dyskutowane i uzgadniane są przygotowawcze plany produkcyjno-finansowe, rozpatrywana jest praca ubiegłego tygodnia, wykonanie planu, jakość wykonanej produkcji, osiągnięcia poszczególnych przodowników i wynalazców, jak również niedociągnięcia i przeszkody, ich przyczyny i środki ich usunięcia.

Przy dyrekcji istnieje rada techniczna, złożona ze specjalistów, która bada zagadnienia procesu technologicznego, racjonalizacji, udoskonalenia techniki i inne z tej dziedziny. Jest to organ doradczy; wchodzą doń inżynierowie, chemicy, technicy, kierownicy wydziałów, przedstawiciele komitetu zawodowego.

Komitety Zawodowe przy przedsiębiorstwach mają następujące prawa i obowiązki: 1) biorą udział w naradach produkcyjnych i przy uchwalaniu planu produkcyjno - finansowego, 2) wypowiadają się przy opracowywaniu norm produkcyjnych i kontrolują prawidłową zapłatę premii za przekroczenie planu, 3) mobilizują robotników dla wykonania planu produkcyjnego, 4) troszczą się o podniesienie poziomu kulturalno-oświatowego robotników, organizując kursy, odczyty, czytelnie, boiska sportowe, itp., 5) przestrzegają ścisłego wykonywania ustaw o pracy, higieny pracy, dyscypliny zawodowej itd. 6) reprezentują robotników wobec kierownictwa przedsiębiorstwa, podpisują z ramienia robotników zbiorowe umowy pracy i przestrzegają ich wykonania, 7) wypowiadają się w sprawach organizacji zaopatrzenia robotników.

Wykonanie niniejszego regulaminu porucza się dyrektorom państwowych przedsiębiorstw przemysłowych. Na podstawie tego regulaminu państwowe przedsiębiorstwa przemysłowe opracowują swoje regulaminy wewnętrzne, które muszą być zaaprobowane przez Państwowe Zjednoczenia Przemysłowe.